

Thea Christine Eriksen

Medisinsk og kulturelt perspektiv på døvhet

Bacheloroppgave i Tegnspråk
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara
Juni 2024

Thea Christine Eriksen

Medisinsk og kulturelt perspektiv på døvhets

Bacheloroppgave i Tegnspråk
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara
Juni 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Medisinsk og kulturelt perspektiv på døvhhet

Sammendrag

Det medisinske perspektivet på døvhhet, som tilsier at døve er funksjonshemmet og at døvhhet er noe som må fikses, har i de siste tiårene blitt argumentert imot av døvemiljøet. Mange døve har heller et kulturelt perspektiv, og ser på seg selv som en kulturell og språklig minoritet. Med et økende antall døve som har CI, og lever tospråklig og to-kulturelt i dag, ser vi en ny generasjon døve. Derfor kan det argumenteres for at det er grunnlag for et tredje blandingsperspektiv på døvhhet.

Abstract

The medical perspective on deafness, which claims that deaf people are disabled, and deafness is something to be fixed, have in the last decades been disputed by the deaf community. Many deaf people instead have a cultural perspective and view themselves as a cultural and linguistic minority. With a rising number of deaf people with CI, who live bilingually and biculturally today, we see a new generation of deaf people. That's why we can argue for a third, mixed perspective on deafness.

Innhold

1.	INNLEDNING	3
	1.1 Problemstilling	3
	1.2 Oppbygning av oppgaven.....	4
2.	METODE	5
	2.1 Litteraturgjennomgang.....	5
	2.2 Valg av litteratur og kildekritikk.....	5
3.	TEORI	7
	3.1 Funksjonshemming	7
3.1.1	Den medisinske modellen for funksjonshemming og normalitet.....	8
3.1.2	Den sosiale modellen for funksjonshemming og universell utforming	9
	3.2 Det medisinske perspektivet på døvhet.....	10
	3.3 Det kulturelle perspektivet på døvhet	11
	3.4 Audisme.....	13
	3.5 Perspektiver på døvhet i samfunnet	13
3.5.1	Det medisinske perspektivet	13
3.5.2	Det kulturelle perspektivet	14
	3.6 Et kombinert perspektiv	16
4.	DRØFTING	18
	4.1 Tilrettelegging og forståelse.....	18
	4.2 Tospråklig? Flerspråklig?	20
5.	AVSLUTNING	22
	Referanseliste	23

1. INNLEDNING

1.1 Problemstilling

Døvemiljøet er veldig lite i forhold til det hørende storsamfunnet, med et estimat på 3000 til 3500 døve med tegnspråk som førstespråk i Norge (NOU 2023:20, s. 22). Dette er døve som bruker tegnspråk, deltar i døvemiljøet og har det å være døv som en del av sin identitet. I tillegg til disse tegnspråklige døve, er det også en stor gruppe folk med hørselstap som ikke føler en tilhørighet til det å være døv, tunghørt eller hørselshemmet. Denne gruppen tilhører ofte ingen foreninger, og det er derfor vanskelig å lage en oversikt over hvor mange de er. Derfor har man heller ikke et nøyaktig tall på hvor mange døve og hørselshemmede det er i Norge. Selv om det ikke finnes et nøyaktig tall, vet vi fortsatt at døve og hørselshemmede er en minoritet, ikke bare i Norge, men i hele verden. Sjansen for at noen utenforstående, som ikke har deltatt i døvemiljøet, har en kjennskap til døves kultur er derfor veldig liten. Derfor kan man si at det medisinske perspektivet er mer utbredt, så storsamfunnets generelle syn på døve og døvheter vil derfor være mer preget av den medisinske modellen, som er mer klinisk, fordi det er etablert i lærebøker og lignende.

Der det finnes en større oppsamling av en minoritet er det naturlig at det oppstår en egen kultur. Dette gjelder også døve (Grønlie, 2005, s. 24). Selv om døve tar del i det hørende storsamfunnet, og derfor er en del av kulturen der, har de også en egen kultur som oppstår når de samles. På grunn av denne levde opplevelsen får selvfølgelig de som deltar i døvemiljøet derfor et annet perspektiv på det å være døv, et såkalt kulturelt perspektiv (Grønlie, 2005, s. 23).

I «Beyond Culture: deaf studies and the deaf body» av Douglas Baynton (2008) tar han opp at de medisinske og kulturelle perspektivene ikke nødvendigvis utelukker hverandre. Denne ideen syntes jeg var interessant, og jeg ville derfor også se på muligheten for et blandingssyn på døvheter, og hvordan dette kan se ut.

I denne oppgaven skal jeg derfor definere det medisinske og det kulturelle perspektivet på døvheter, og gi eksempler på hvordan disse synene kommer fram i samfunnet. Jeg skal også se på muligheten for et blandingssyn, og hvordan dette kan se ut i praksis.

1.2 Oppbygning av oppgaven

Før jeg kan ta fatt på de ulike perspektivene, skal jeg definere begrepet funksjonshemming. Videre skal jeg gjøre rede for to modeller for funksjonshemming. De to modellene er nødvendig for å beskrive det medisinske og det kulturelle perspektivet på døvhet. Det er derfor viktig at disse modellene på funksjonshemming er definert fra starten. I denne delen blir også begrepene normalitet, funksjonsfobi og universell utforming tatt opp.

Deretter skal jeg definere det medisinske perspektivet på døvhet. Her vil jeg ta opp hørselstap og behandlinger. Normalitet vil bli tatt opp igjen, men her med fokus på døv og døvhet.

Neste underkapittel handler om det motsatte synet, det kulturelle perspektivet på døvhet. I denne delen vil tema som den døve opplevelsen, tegnspråk og litt døve historie bli tatt opp, fordi disse temaene er viktige når man tar opp begrepet døvekultur.

Etter dette blir det naturlig å ta opp audisme, altså diskriminering spesifikt mot døv. Dette er fordi det spiller en stor rolle i hvordan man oppfatter døvhet.

Deretter skal jeg ta utgangspunkt i «Beyond Culture: deaf studies and the deaf body» av Baynton (2008), og se på muligheten for et tredje perspektiv, nemlig et blandingsyn.

I drøftingsdelen som følger skal jeg vise eksempler fra artikler, bøker og annen litteratur, på hvordan de ulike perspektivene blir framstilt i samfunnet. Ut ifra disse eksemplene skal jeg konkludere om det finnes et grunnlag for det tredje synet.

Før jeg går videre er det viktig å påpeke at når jeg videre i teksten bruker begrepene døv, døv eller døvhet, bruker jeg disse som samlebegreper for alle som har en form for hørselshemming, i stedet for å skrive døv og hørselshemmede hver gang.

2. METODE

2.1 Litteraturgjennomgang

For denne oppgaven brukes litteraturgjennomgang som metode. Det vil si å gå gjennom tekster som allerede er skrevet innenfor et tema eller problemstilling, oppsummere innholdet, og så komme med sitt eget bidrag basert på det man har funnet (Persson, 2021, s. 13). Man skal altså ikke komme med noe nytt, men heller oppsummere og analysere hva andre forskere allerede har skrevet om temaet.

Disse oppsummeringene og refleksjonene av andre sine tekster gjør det også lettere å se på forskjellige sider ved et tema, ved å systematisk, og nøytralt skrive om det man har funnet (Persson, 2021, s. 25).

2.2 Valg av litteratur og kildekritikk

Jeg begynte med å lete gjennom tidligere pensumlister fra dette studiet for å finne relevant litteratur for oppgaven. For å finne supplerende litteratur til primærkildene fra pensum, brukte jeg søkemotorene Google Scholar og Oria, NTNUs søkemotor for litteratur, for å finne fagfelleverderte artikler. Dette gjorde jeg ved å bruke disse søkeordene:

Engelsk	Norsk
Audism	Audisme
Deaf/deafness	Døv/døvhet
Deaf Gain*	Tegnspråk
Deaf Studies*	Døv + funksjonshemming
Sign language	Funksjonshemming
Deaf + disability	Normalitet
Disability	
Normality	

**vanskelig å søke etter på norsk, da det ikke finnes en god oversettelse på disse begrepene*

En stor del av oppgaven handler om hvordan de ulike perspektivene kommer til uttrykk i samfunnet. En måte å se på dette er å se hvordan det blir gjenspeilet i media, blant annet i avisartikler og leserinnlegg skrevet av folk med varierende grad av kjennskap til døve og døves kultur. Jeg brukte derfor Google for å søke etter avisartikler, innlegg og lignende for å se

hvordan forfatterne har vinklet sine artikler, og hvilket perspektiv de lener seg mest mot. Under disse søkene brukte jeg også noen av søkeordene fra tabellen over. I tillegg til å søke selv har jeg sett over referansene til artiklene jeg har valgt, for å bruke noen av disse referansene som supplerende kilder.

Mange av artiklene jeg har valgt er skrevet på engelsk, og er skrevet av amerikanske, australske eller britiske forfattere. Disse artiklene vil kunne ha et annet syn enn en norsk forfatter ville hatt. Jeg har derfor gjort et bevisst valg for å finne relevante artikler skrevet av norske forfattere, som da skal brukes for å støtte opp den engelske litteraturen, for å veie opp. Dette vil gi flere innspill på de ulike perspektivene.

Før jeg begynte å skrive oppgaven jobbet jeg meg gjennom mange artikler, bøker og annen litteratur. Av den mengden av litteratur jeg har skimlet for å finne ut om det var noe relevant, har jeg valgt å bruke 25 av disse for å svare på denne oppgaven.

3. TEORI

3.1 Funksjonshemming

Som nevnt i innledningen er begrepet funksjonshemming et viktig punkt i denne oppgaven, fordi de ulike perspektivene på døvhets bygger på to ulike definisjoner av funksjonshemming. Denne delen skal derfor gjøre rede for to ulike definisjoner og modeller på funksjonshemming, i tillegg til å se på og forklare noen andre begreper som vil dukke opp senere.

Funksjonshemming defineres ofte som en nedsetting i funksjonsevnen til en person, som gjør at de ikke kan delta i samfunnet på samme måte som mennesker med 'normal' funksjonsevne (Lid, 2023; "Disability", 2024). I tillegg til funksjonshemming finnes det noen andre begreper som blir brukt nærmest som synonymer, som for eksempel ufør, nedsatt arbeidsevne, funksjonsnedsettelse eller nedsatt funksjonsevne (Lid, 2023). Disse begrepene blir brukt i forskjellig kontekster. De har også ulike konnotasjoner avhengig av disse kontekstene, og blir ikke alltid oppfattet som noe positivt. Funksjonshemming, eller funksjonsnedsettelse, kan være så mangt, blant annet fysiske, kognitive, sosiale, og psykiske «avvik» som påvirker hverdagen til en person (Lid, 2023; "Disability", 2024; Tøssebro, 2010, s. 7). Funksjonshemming kan være livsvarig, som for eksempel skoliose eller ADHD, eller midlertidig, som et brukket bein.

Konseptet funksjonshemming ble først brukt på 1700-tallet for å kategorisere en persons evne til å jobbe, derav begrepet nedsatt arbeidsevne. Dette ble gjort for å skille de som ikke *kunne* jobbe fra de som ikke *ville* jobbe (Lid, 2023; Lane, 2002, s. 357). Hvis du ikke kunne jobbe, hadde du heller ikke en funksjon, og var dermed en byrde på samfunnet. Mange land og stater tok grep og innførte en rekke tiltak på 1700-tallet for at flest mulig skulle vokse opp friske og få seg en jobb, som for eksempel påbudt skolegang, vaksiner, opplæring i bedre hygiene og bedre helsetilbud (Lane, 2002, s. 357). Rundt denne tiden ble det også etablert døveskoler over hele verden, som hadde fokus på at døde barn skulle få opplæring i et eller annet yrke så de ikke ble avhengige av foreldrene sine eller staten resten av livet (Lane, 2002, s. 357). På grunn av disse omstendighetene kan man argumentere for at konseptet funksjonshemming er et produkt av kapitalismen.

3.1.1 Den medisinske modellen for funksjonshemming og normalitet

Den medisinske modellen på funksjonshemming definerer funksjonshemming som at noe med kroppen ikke fungerer som det skal (Tøssebro, 2010, s. 7). Problemet er altså et spesifikt medisinsk avvik, og blir omtalt på en veldig klinisk og medisinsk måte (Olkin, 2022). Denne modellen tar utgangspunkt i at de medisinske profesjonelle, det vil blant annet si leger, sykepleiere og psykologer, er ekspertene på den spesifikke funksjonshemmingen, og at personen med funksjonshemmingen må ta til seg rådene med takk (Olkin, 2022). Målet til disse ekspertene er å få den funksjonshemmede personen så 'normal' som mulig gjennom behandling. Dette merkes også i dag med tanke på døve, og CI-operasjoner.

Tidlig på 1900-tallet satte noen eugeniske grupper i USA og Storbritannia i gang med å lage forslag til hvordan man kunne opprettholde en god standard blant folket, for at folk skulle jobbe. Deres forslag var sterilisering av personer de mente ikke var skikket til å få barn (Lane, 2002, s. 363; Monaghan, 2003, s. 11). Hvis personen ikke var fysisk og mentalt skikket, ville de bli oppfordret til å bli sterilisert. Denne tanken ble etter hvert utvidet til å også inkludere folk med annen hudfarge og personer som ikke oppførte seg på den måten disse gruppene ønsket (Lane, 2002, s. 363).

Her kommer begrepet normalitet inn. Normalitet vil si hvordan samfunnet anser en person skal være og oppføre seg, basert på majoriteten. På 1800-tallet begynte forskere å føre statistikk på mennesker og deres fysiske og mentale evner (Bauman & Murray, 2009, s. 1). Det ble laget en kurve kalt normalfordelingskurven, og forskerne oppdaget at mesteparten av samfunnet havnet i et område rundt midten, altså gjennomsnittet. Gruppen som faller på dette området, har gjennom tiden blitt kategorisert som normalen. De personene som ikke faller innenfor denne normalen, kan anses å være funksjonshemmet (Bauman & Murray, 2009, s. 1; Tøssebro, 2010, s. 58). Variasjoner blant mennesker er normalt, men hva avgjør om en variasjon er utenfor normalen, og hva gjør det til en funksjonshemming? For eksempel er det normalt å ha humørsvingninger, men mani og depresjon blir ansett som en funksjonshemming (Lane, 2002, s. 359). Samfunnets syn på hva som kan betegnes som en funksjonshemming endrer seg stadig. Dette gjelder for eksempel homofili, som gikk fra å være en moralsk svakhet, til en funksjonshemming, til å være en beskyttet minoritet i dag (Lane, 2002, s. 359).

3.1.2 Den sosiale modellen for funksjonshemming og universell utforming

Den medisinske modellen har vært meget omstridt de siste tiårene, og mange fagpersoner i ulike fagområder sier seg uenige i den. Derfor ble en ny modell etablert og tatt i bruk, nemlig den sosiale modellen. Denne modellen sier at funksjonshemninger kommer av at samfunnet og miljøet ikke tilpasser seg ulike naturlige funksjonsvariasjoner (Olkin, 2022; Lane, 2002, s. 359). Et eksempel som kommer fra Tøssebro er at når det bygges offentlige bygninger uten ramper, heis eller oppmerking for blinde, så sier det mye om forventningene samfunnet har av den gjennomsnittlige personen som skal bruke denne bygningen (Tøssebro, 2010, s. 59). Personen skal blant annet kunne gå på sine egne bein, og skal kunne se hvor de går. Hvis man hadde som standard at alle skulle kunne delta i samfunnet på lik linje, ville man ha hatt mindre funksjonshemninger, fordi folk ville faktisk ha «fungert» i samfunnet. Dette er et eksempel på universell utforming, som er et prinsipp om å utvikle miljøet og samfunnet på en måte slik at flest mulig kan ta del. Dette er tiltak som er nødvendig for enkeltpersoners selvstendighet, men som også er positivt for alle avhengig av funksjonsevne (Tøssebro, 2010, s. 122). For å bruke eksempelet om beinbruddet igjen, så vil dette være en midlertidig funksjonshemming, men det betyr ikke at personen med et brukket bein har et mindre behov for en heis for å komme seg opp en etasje.

I dag har man som funksjonshemmet i teorien lovfestede rettigheter, som for eksempel rett til tilrettelegging og beskyttelse mot diskriminering, men mange opplever fortsatt vanskeligheter med tilrettelegging, og direkte diskriminering fra storsamfunnet. Denne typen diskriminering som er rettet spesifikt mot mennesker med nedsatt funksjonsevne kalles 'ableism' på engelsk, eller funkofobi på norsk. Funkofobi kan for eksempel være en arbeidsgiver som ikke vil ansette en person med en funksjonsnedsettelse, eller elever som ikke får gå på nærskolen sin fordi den ikke er tilrettelagt for dem. Det kan også komme i form av nedlatende kommentarer, eller å hele tiden må forklare seg og bevise at man trenger den tilretteleggingen man har krav på. I Norge finnes det en god velferdsordning, som gjerne stiller opp med hjelpemidler, men som også gjør det vanskelig å få tak i denne støtten ved at man må fylle ut en mengde skjema, og likevel risikerer å få avslag på avslag, noe som oppleves som frustrerende og urettferdig (Tøssebro, 2010, s. 10). I Norge er vi heller ikke så flinke på universell utforming eller den sosiale tilretteleggingen (Tøssebro, 2010, s. 108; Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021, s. 13). En rapport fra Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, gjennomført på vegne av Hørselshemmedes

Landsforbund, forteller at det legges mye vekt på individuell tilrettelegging, når universell utforming ville ha vært en bedre vei (Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021, s. 26). Til tross for fokuset på individuell tilrettelegging, opplever 39,5% av de døve informantene i undersøkelsen at de ikke får tilstrekkelig tilrettelegging på jobb (Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021, s. 15). Dette vil kunne gå utover personens mentale helse, og føre til at de blir utbrent og sykemeldt.

3.2 Det medisinske perspektivet på dövhet

Som nevnt tidligere i delen over sier det medisinske modellen at noe er feil med en person, og denne feilen må rettes opp (Tøssebro, 2010, s. 7). Dette gjelder også døve og hørselshemmede. Det medisinske perspektivet på dövhet hevder at dövhet er et medisinsk problem, og kan derfor diagnostiseres og behandles av medisinske fagpersonell (Grønlie, 2005, s. 11).

Døvhet og tunghørthet kan komme av forskjellige grunner, og i varierende grad. Man deler opp årsakene til hørselstap i to grupper: mekaniske hindringer eller sansetap (Grønlie, 2005, s. 13 – 14).

Mekaniske hindringer vil si at lydbølgene ikke kommer fram til det indre øret for å bli oppfattet som lyd. Dette kan skje på grunn av en sykdom eller at man for eksempel er født uten øregang (Grønlie, 2005, s. 13). Hvis man har mekanisk hørselstap så kan dette ofte hjelpes med behandling, operasjoner som Cochleaimplantat (CI) eller høreapparat. Høreapparat fungerer som en lydforsterker for de som har en lavere grad av hørselstap, og gjennom årene har høreapparatene blitt utviklet til å gi mer og mer utbytte (Grønlie, 2005, s. 17). CI blir ofte brukt ved mer alvorlige hørselstap, som ved sansetap.

Sansetap er det hørselstapet som forekommer oftest, og er som regel medfødt. Her når faktisk lydbølger fram til det indre øret, men enten er sansecellene i cochlea ødelagt, eller så mottar ikke hjernen signalene riktig (Grønlie, 2005, s. 14 - 15). Dette fører til at det enten blir ingen hørsel i det hele tatt, eller at lyden som blir plukket opp er forvrengt. Her kan CI fungere som en behandling, ved å operere inn elektroder. CI bruker elektrodene som erstatning for sansecellene, og bruker elektrisitet for å stimulere hørselsnerven (Grønlie, 2005, s. 17; Power, 2005, s. 452). Dette inngrepet har bra resultater i at operasjonen går bra mesteparten av tiden og CI-apparatet gjør det det skal, men inngrepet har også varierende utbytte. Den døve vil ikke få full hørsel, og vil heller kunne fungere som tunghørt (Grønlie, 2005, s. 18).

3.3 Det kulturelle perspektivet på døvhet

Det kulturelle perspektivet på døvhet bygger på den sosiale modellen på funksjonshemming, altså at det er samfunnet som skaper funksjonshemminger ved å ikke tilrettelegge for normale funksjonsvariasjoner. Dette er også ideen til mange døve, altså at det er ikke noe feil med dem, men heller samfunnet. For i et møte med andre døve vil ikke døve føle seg funksjonshemmet (Nyhus, 2012). I et møte med noen som er hørende og som ikke kan tegnspråk, vil man kunne si at problemet ligger i kommunikasjonen mellom partene og ikke funksjonsevnen til den døve. Altså at man får en kommunikasjonshemming i stedet for en funksjonshemming?

Mange av de døve i døvemiljøet misliker å bli stemplet som funksjonshemmet, og ser heller på seg selv som en del av en kulturell- og språklig minoritet (Nyhus, 2012). Ofte bruker døve begrepene 'Deaf' med stor D og 'deaf' med liten d, for å vise forskjellen på de som er kulturelle døve (Deaf/Døv), og de som er medisinsk døve (deaf/døv) (Grønlie, 2005, s. 23). Stor D-døve er stolte over identiteten sin som döv, språket sitt og kulturen sin. Mange har prøvd å endre vinklingen fra å ha et hørselstap, til det som på engelsk heter «Deaf Gain» (Bauman & Murray, 2009, s. 3). Det finnes ikke et godt norsk begrep på dette, men det går ut på at man ikke skal se på døvhet som om at man har mistet noe, men at man har fått tilgang på et nytt språk, en ny kultur og et nytt miljø.

Kultur kan defineres som noe en befolkning er enig i at tilhører dem, som for eksempel skikker, språk, uttrykksformer og holdninger ("Kultur", 2024). Disse tingene er nedarvet, i at de er lært videre til de som kommer etter. Kulturer er ofte også knyttet til et geografisk område ("Kultur", 2024). For eksempel vil mange si at norsk kultur består av blant annet språket og de regionale variasjonene, ski- og hytteturer, å være usosial fram til man er på tur eller på fylla, 17 mai, og ulike mattradisjoner.

Døvekultur derimot dekker alle døve i verden som identifiserer seg som kulturell döv, samtidig som det varierer fra land til land (Baynton, 2008, s. 294). Det er derfor vanskelig å finne en eksakt definisjon på døvekultur. Det de likevel har til felles er at de har et tegnspråk som førstespråk, de deler en historie, og de oppfatter verden gjennom øynene. Mange tegnspråk har en slags slektskap mellom seg, ikke fordi de er så like i dag, men fordi de har hatt samme utgangspunkt en gang i historien (Raanes, 2018, s. 515). Før tegn ble satt i ordentlig system og ble utviklet til tegnspråkene man finner i dag, ble det etablert tegnsystem fra hjem til hjem (Raanes, 2018, s. 517).

Før var tegnspråklig og döv to betegnelser for det samme, fordi ikke mange hørende lærte seg tegnspråk (Raanes, 2018, s. 515). I dag er det antatt 10 500 tegnspråklige i Norge (NOU

2023:20, s. 22). Av disse er det mellom 3000 og 3500 Døve som har tegnspråk som førstespråk, som vil si at det er rundt 7000 hørende tegnspråklige. Disse hørende kan være blant annet venner, familiemedlemmer, partnere, tolker eller lærere (Raanes, 2018, s. 515). Denne gruppen vil naturlig være med i døvemiljøet, men på en annen måte enn de døve.

Det er dokumentert bruk av tegnspråk i Norge fra nesten 200 år tilbake, og fram til i dag, men det er først nylig at det har blitt regnet som et offisielt og fullverdig språk (Raanes, 2018, s. 513 - 514). I USA begynte man på 1970-tallet å forske på tegnspråk, noe som førte til at flere land anerkjente tegnspråk som offisielle språk i sine land (Monaghan, 2002, s. 15 – 16). Norsk tegnspråk var lenge sett på som bare en teknikk for å hjelpe døve med å forstå tale. Først på 1980-tallet begynte Marit Vogt-Svendsen å forske på det som et fullverdig språk, og det ble kartlagt bruk av håndformer, mimikk, kroppsspråk og alt annet som inngår i å danne mening på norsk tegnspråk (Raanes, 2018, s. 515). På denne tiden startet også Norges Døveforbund å få flere til å anerkjenne tegnspråk som et eget språk, og de endret hvilket perspektiv de så på seg selv med. De var ikke lengre funksjonshemmet, men en språklig og kulturell minoritet (Raanes, 2018, s. 525). I 2009 ble det gjort mer av staten for å styrke tegnspråket og de døves plass i det norske samfunn, blant annet å inkludere tegnspråk i de offisielle språkene i Norge og sette inn en egen rådgiver for Norsk Tegnspråk i Språkrådet. Motstridende nok, bestemte staten seg for å legge ned alle døveskolene i landet, og i 2017 ble A.C Møller i Trondheim den siste av skolene som ble lagt ned og overført til kommunens ansvar (Raanes, 2018, s. 525). Skolen er en viktig møteplass for døve, og for en gruppe uten land, så trenger man disse møteplassene for å skape et felleskap (Monaghan, 2002, s. 20). Døves behov for et felleskap ble dermed nedprioritert under tanken om at alle skal være inkludert på skolen i nærmiljøet sitt (Raanes, 2018, s. 526). Døve føler også et fellesskap med andre Døve fra et annet land, selv om de ikke deler et språk, på grunn av at de kan kjenne seg igjen i hverandres opplevelser. På reiser til et nytt land har Døve lettere for å kommunisere med andre døve, på tross av at de ikke har et felles tegnspråk, fordi de kan bruke internasjonale tegn og forstå andre tegn lettere ut ifra kontekst (Bauman & Murray, 2009, s. 6). Døve deler også en form for felles historie, og en felles kultur, til tross for at de ikke er oppvokst i samme hørende kultur (Baynton, 2008, s. 294). Denne forståelsen kan også komme av at mange opplever både personlig og systematisk diskriminering på grunn av sin hørselsnedsettelse.

3.4 Audisme

Diskriminering og funksjonsfobi basert på en persons evne til å høre kalles audisme. Begrepet ble først brukt i 1975 av Tom Humphries, hvor han definerte det som “tanken om at noen er bedre enn andre basert på at man kan høre, eller oppfører seg som noen som kan høre” (Humphries, 1975, sitert i Bauman, 2004, s. 240). Denne tanken gjaldt da først og fremst hvordan døve så på andre døve. Et eksempel på dette som på engelsk heter “internalised audism”, eller internalisert audisme, kommer fra Bonnie P. Tucker, en amerikansk advokat, som i tillegg er døv (Tucker, 1998, s. 7). Tucker skrev i et innlegg at hvis man som døv har muligheten til å få operert inn CI, så er det ens plikt å gjøre dette, for å ikke påføre staten flere kostnader i form av tolker, hjelpemidler og andre tilrettelegginger (Tucker, 1998, s. 10). Både Bauman og Horgar nevner i sine artikler at audisme også kommer i form av hørende som dømmer døves intelligens ut ifra hvor bra man kan snakke språket til den hørende kulturen rundt seg, og at audisme også er hvordan samfunnet er lagt opp for at de hørende skal lykkes (Bauman, 2004, s. 245; Horgar, 2023).

3.5 Perspektiver på dövhet i samfunnet

De to perspektivene på dövhet blir framstilt på forskjellige måter i samfunnet. Videre skal jeg se på noen eksempler på hvordan samfunnet oppfatter de forskjellige perspektivene, for så å diskutere dem opp mot hverandre i drøftingen.

3.5.1 Det medisinske perspektivet

Et klassisk eksempel på det medisinske perspektivet kommer fra en artikkel i Aftenposten, hvor vi møter da 10 år gamle Nora Føyen som ble døv i en alder av 8 uker, og fikk først operert inn et CI-apparat da hun var to og et halvt år gammel (Olsen & Solum, 2005). Britt Føyen, Noras mor, forteller at CI-operasjonen har ført til at Nora kan leve som et ‘normalt’ barn, som kan høre, snakke og gå på en ‘normal’ skole for hørende barn. Hun nevner også at da de valgte å gjennomføre operasjonen ble de ‘uglesett’ av både fagfolk og døvemiljøet. Fagfolket mente det ikke ville gi resultater, og døvemiljøet mente at foreldrene til Nora burde akseptere henne som døv. Britt Føyen sa videre at hun ikke angret på valget de tok.

Artikkelen om Nora er et godt eksempel på hvordan noen kan se på dövhet som noe som bør, og kan fikses. Foreldrene hennes kjente ikke til døvemiljøet eller tegnspråk før Nora ble født, og etterpå fikk de lite og dårlig informasjon av sykehuset. De tok derfor det beste valget de

kunne, med den informasjonen de hadde. Det at Nora og så mange flere i dag velger CI er med på å styrke det medisinske synet på døvhet (Nyhus, 2012). Selv om CI ikke gir hørselen helt tilbake, mener mange utenforstående at CI nesten er en mirakelkur for døvhet (Power, 2005, s. 452). Å operere inn CI på barn hjelper med å normalisere de, og gjøre de så hørende som mulig. Dette gjør at de, som Nora, kan gå på en 'normal' skole. Tidligere hadde man flere egne skoler for døvne barn, men disse ble lagt ned av staten på 2000-tallet (NOU 2023:20, s. 50). Dette var fordi den norske stat ville at de døvne barna skulle integreres med de hørende barna, også kalt "mainstreaming" på engelsk (Grønlie, 2005, s. 156). Mainstreaming og integrering har en vesentlig forskjell, nemlig at mainstreaming har ingen opplæring i eller på tegnspråk. Her i Norge har man i hvert fall et valg.

Diskusjonen om CI i døvemiljøet kommer fra at mange utenforstående ser CI som en mirakelkur på døvhet, og døvne oppfatter det derfor som en trussel mot døvemiljøet og døves kultur (Power, 2005, s. 453). En undersøkelse gjort om hvordan australsk media presenterer CI, viser at mange journalister lener mot den medisinske modellen ved å si ting som «et nytt liv», «et fengsel av stillhet» og «et mirakel». Tanken om CI for å normalisere døvne kan også åpne for tanken om å eliminere døvhet, og dermed døves kultur (Bauman & Murray, 2009, s. 1).

I diverse media, som filmer, tv-serier og bøker, er døvne karakterer ofte presentert som tragiske personer, og alle problemene deres skyldes det at de er døvne. Siden mange ikke møter døvne personer, er dette da eksemplene mange får av hvordan det er å være døv. Den tanken kan være med på å skape et usant og urettferdig bilde av at døvne personer er 'helte', for de er så modige som overkommer og lever med denne funksjonshemmingen hver dag (Lane, 2002, s. 365).

3.5.2 Det kulturelle perspektivet

I både artikkelen om Nora (Olsen & Solum, 2005) og Tucker sin artikkel (Tucker, 1998), blir døvemiljøet fremstilt som urimelig. De døvne som var i kontakt med foreldrene til Nora ville bare at Nora skulle bli godtatt av foreldrene sine som hun var, og at hun skulle være stolt av sin identitet. Tucker forteller om foreldre som med glede valgte CI for sine barn, fordi de mente at det å være stolt over å være døv var noe tull. Mange norske foreldre savner mer informasjon om begge sider. De opplever at Rikshospitalet er veldig negativ til tegnspråk og døvemiljøet, og anbefaler bare å fokusere på CI, taleterapi og munnnavlesning (Nyhus, 2012). I motsetning vil mange døvne at barna skal vokse opp tegnspråklige og ikke minst Døve.

Mange oppfatter døve som funksjonshemmet, mens andre vil si kommunikasjonshemmet. Gabrielle Hodge forteller om forskjellen på to yogatimer hun har vært med på, hvor den ene var mislykket og den andre gikk bra, på grunn av to forskjellige instruktører (Hodge, 2013). Hun har før disse timene deltatt på mange yogatimer, og utviklet seg noen strategier for å kunne kommunisere lett med instruktørene og de andre deltakerne, uten å måtte ta med seg en tolk hver gang. Blant annet er plasseringen i rommet viktig, for at hun skal kunne følge med på bevegelsene uansett hvilken retning hun står i. I tillegg snakker hun med instruktøren på forhånd og etterpå for å oppklare ting, og hvis hun samarbeider med noen under timen, tar de tid til å diskutere ansikt til ansikt før de setter i gang med stillingen. Fordi Hodge er döv er hun avhengig av å ha se ansiktet til personene hun snakker med, uansett om hun er i en situasjon hvor kommunikasjonen foregår på tale eller tegnspråk. Det å bruke øynene, og få informasjon visuelt, er en veldig typisk ting innenfor døvekultur. Dette kalles «deaf eyes» eller «døve øyne», fordi døve prosesserer denne informasjonen på en annen måte enn hørende (Baynton, 2008, s. 293; Lane, 2002, s. 365).

I den mislykkete timen skulle de prøve å stå på hodet, uten støtte fra veggen. For å kunne se resten av klassen måtte Hodge ha ryggen til veggen, og selv om hun ikke brukte veggen fikk hun 'skjenn' for å ha støttet seg på den. Hodge hadde allerede forklart til instruktøren at hun trengte å se de andre for å vite hva som skjer før timen, men instruktøren hadde ikke forstått at hun da trengte å gjøre noen modifikasjoner på stillingen for å kunne se (Hodge, 2013, s. 2).

I den andre timen hadde en annen instruktør utviklet et treningsopplegg med minimale verbale signaler, og hvor hun støttet seg på berøring for å rette opp på stillinger. Hun var også veldig åpen og forståelsesfull, som gjorde at Hodge ikke følte seg funksjonshemmet i disse timene (Hodge, 2013, s. 3). Hennes poeng er at mer informasjon, forståelse og samarbeid kan føre til at flere døve føler seg mer forstått, og mindre funksjonshemmet.

3.6 Et kombinert perspektiv

«Deaf people are both Deaf and deaf» (Baynton, 2008, s. 300)

Både det medisinske og det kulturelle perspektivet har negative og positive sider, og ingen av dem er mer riktig enn den andre, men de begge legger grunnlaget for hvordan et døvt barn vil vokse opp å se på seg selv (Nyhus, 2012). Verden er ikke svart og hvit, det er derfor naturlig at perspektivene på døvhets også har en liten overlapping. I Baynton sin artikkel argumenterer han for at døvhets er både en kulturell minoritet, men også en fysisk realitet (Baynton, 2008, s. 295). Han mener også at det å se på funksjonshemming gjennom den medisinske modellen er en veldig reduksjonistisk måte å tenke på, og den tar ikke i betraktning hvordan det faktisk oppleves å leve som for eksempel døv. Det er denne modellen Døve er uenige med (Baynton, 2008, s. 296). Argumentet om at døve ikke kan være funksjonshemmet fordi de også er en del av en kulturell minoritet er ofte brukt, men Baynton mener at kulturen og dens verdier er blitt preget av funksjonshemmingen (Baynton, 2008, s. 298).

Det er også vanskelig å definere døvemiljøet som det ene eller det andre. Døve har rett på tolk og oversettelse, på en måte som andre språklige minoriteter ikke har (Baynton, 2008, s. 300). Disse rettighetene kommer av at døve er regnet som funksjonshemmet. Når det kommer til døve barn og skolegang blir denne tanken om at vanskeligere. Barn som blir sendt i «mainstream» skole er døve og ikke Døve, og blir funksjonshemmet fordi de ikke får tilgang på sitt naturlige språk (Baynton, 2008, s. 300).

Baynton konkluderer artikkelen sin med at den kulturelle modellen er, og vil fortsette å være, et viktig punkt i diskusjonen om døves rettigheter og stolthet, men at den sosiale modellen på funksjonshemming også kan forklare så mye om hvordan døve opplever og forstår verden. Den sosiale modellen forklarer også hvordan hørende oppfatter døvhets. Sammen kan disse modellene være med å lage et bedre bilde av Døve, døvhets og døves kultur ved å ha en blandingsmodell som tar begge perspektivene i betraktning (Baynton, 2008, s. 308).

En annen form for blandingsmodell er ideen om de tospråklige, to-kulturelle døve som McIlroy og Storbeck betegner som 'DeaF' (McIlroy & Storbeck, 2011, s. 494). F-en i DeaF står for 'fluid' eller 'flytende', og viser at denne gruppen flyter mellom kulturer og språk. Undersøkelsen som ble gjort av McIlroy og Storbeck viser at det ikke er så lett å plassere seg i døv eller Døv kategorien, og at DeaF begrepet kan være med å lettere sette ord på opplevelsen til døve i dag (McIlroy & Storbeck, 2011, s. 509).

Begge blandingsmodellene som er lagt fram vil være med på å gi en bredere forståelse av hva det vil si å være døv i dag, med CI og høreapparat som gjør det mulig å være deltaker i flere kulturer.

4. DRØFTING

Med utgangspunkt i artiklene om blandingsperspektivene, skal jeg se på hvordan dette kan se ut i dag, og om det er et grunnlag for det.

4.1 Tilrettelegging og forståelse

Stian Gildtvedt forteller til kode24.no at når han søkte på jobber etter studiet opplevde han god respons på både CV og søknadene, og ble innkalt til intervjuer (Evensen, 2023). Han ble også til tider kontaktet direkte av flere rekrutterere. Men når han møtte opp til intervjuene opplevde han at flere intervjuere ble ukomfortable med tolken til stede. Hans studiekamerater fikk jobber kastet etter seg, mens Stian fikk bare små, midlertidige stillinger. Han kan ikke bevise at grunnen for at han ikke fikk jobb er fordi han er døv, men han kan ikke tenke seg en annen grunn. Stian endte opp med å danne et eget selskap kalt Supervisuell med andre døde, og jobber der i dag. Det at ingen ville ansette Stian på fast basis på grunn av hans hørselshemming er et eksempel på audisme.

I en artikkel om Hilde Abigael Bergersen fortelles det om en annen jobbsøkerprosess som døv (Skotheim, 2023). Hilde, i motsetning til Stian, valgte å informere om hørselstapet sitt i jobbsøknadene, og sendte ut rundt 50 søknader uten å få napp. Hun valgte til slutt å utelate den informasjonen da hun søkte på en jobb i Søndre Nordstrand Barnevernstjeneste. Plutselig fikk hun tilbud om jobbintervju. Ledelsen på Søndre Nordstrand nevner i artikkelen at de var skeptiske til å begynne med, men at Hilde i dag er en stor ressurs for arbeidsplassen. Med et godt samarbeid med faste tolker på arbeidsplassen, en egen avtale om arbeidstid, lønnstilskudd fra NAV, eget kontor og god forståelse fra kollegaene, har Hilde jobbet der i rundt fem år. På grunn av denne tilretteleggingen føler hun at hun har mer energi og at jobben blir lettere enn da hun bare støttet seg på høreapparat og CI i tidligere jobber. Hun kan være seg selv, og hennes identitet som døv er en del av Hilde som person. Hilde tar også på seg alle sakene hvor en av partene har en hørselshemming, og mange av sakene hvor en av partene har en annen form for funksjonshemming. Hørselstapet hennes er sjeldent et problem når hun er ute på hjemmebesøk, og hun opplever at det er oftere andre offentlige instanser som har et problem. Alle som jobber med Hilde mener derimot hun er en stor ressurs for arbeidsplassen, og at de på grunn av henne har fått en bedre forståelse for hva det vil si å være hørselshemmet i praksis (Skotheim, 2023). Politiker Annbjørg Horgar skriver i et debattinnlegg i Adressa at selv om Språkloven hevder at tegnspråk er et likeverdig språk, og at døvemiljøet og døves kultur har en egen verdi, gjør ikke kommunene nok for å vise det (Horgar, 2023). Horgar mener at måten å forbedre dette på er å

spre kunnskap, og sette ord på døves opplevelser. Hennes opplevelser som døv blir derfor støttet opp av rapporten til Nordhus & Aarø (Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021).

I rapporten gjennomført av Advokatfirmaet Nordhus & Aarø gikk de gjennom regel- og lovverk, praksis og levde erfaringer, og oppdaget at døve og hørselshemmede blir systematisk diskriminert gjennom hele livet, på flere ulike arenaer (Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021, s. 4). De ser at statens og kommunenes fokus på tilrettelegging ofte ikke tar døve i betraktning. Skylden kan ikke sies å ligge på lite kunnskap og mangel på bevisstgjøring, med tanke på at det finnes mange lover, forskrifter og nasjonale veiledere som skal sikre universell utforming, individuell tilrettelegging og inkludering. Problemet er derimot at lovverket er vanskelig å forstå for fagpersoner, som advokater og jurister, og nærmest umulig for en privatperson å forstå (Advokatfirmaet Nordhus & Aarø, 2021, s. 4). Funnene i rapporten strider imot det norske politikere har lovet, og at Norge som stat ikke har klart å sikre menneskerettighetene til døve og hørselshemmede. Som nevnt, sier rapporten at Norge fokuserer for mye på individuell tilpassing, og ikke nok på universell utforming, og likevel sier 39,5% av informantene at de ikke får den tilretteleggingen de trenger på arbeidsplassen.

Artikkelen om Stian er et eksempel på hva som skjer når døve ikke får en sjanse, mens artikkelen om Hilde er motstykket som viser at det er mulig for døve å jobbe i enhver sektor, med tilrettelegging. Noen av disse tilretteleggelsene som Hilde fikk, som for eksempel et eget kontor for å trekke seg unna, kunne ha vært noe alle de ansatte hadde. Dette eksempelet på universell utforming ville ha vært positivt for flere enn bare Hilde, fordi alle har dårlige dager hvor man trenger litt mer stillhet.

Kanskje ville Stian ha fått en sjanse hos et av selskapene han søkte på, om det var økt kunnskap og forståelse om døve og døvhet i samfunnet?

I eksempelet om Hodge og yogatimene, viser det også tydelig at funksjonshemming kan være situasjonsbasert (Hodge, 2013, s. 3). I den første timen følte Hodge seg funksjonshemmet av sin hørselsnedsettelse og mangel på tilrettelegging og forståelse. I den andre timen følte hun seg ikke funksjonshemmet, fordi instruktøren har utviklet et opplegg som ikke støtter seg på verbale signaler. Dette var ikke bare gjort for Hodge sin del, og denne instruktøren har kanskje opplevd tidligere at det blir en mer avslappende yogatime når man ikke prater hele tiden.

Det som vises i disse eksemplene, er at døve ikke blir funksjonshemmet før de er i en situasjon med en hørende som ikke kan tegnspråk og ikke har kjennskap til det å være døv.

Bayntons ide om et blandingsperspektiv mener at man trenger å forstå de medisinske og det kulturelle perspektivet sammen, for å kunne forstå og sette ord på den døve opplevelsen.

4.2 Tospråklig? Flerspråklig?

Tidligere ble Nora Føyen brukt som et eksempel på hvordan CI hjelper døve barn å leve et normalt liv som tilnærmet hørende. I boken “10 døve og hørselshemmede forteller” ble Nora intervjuet igjen, 11 år senere (Herland, 2016, s. 122 – 135). Nå forteller hun at selv om hun har godt utbytte av CI, så oppdaget hun og foreldrene at hun trengte tegnspråklig undervisning da hun startet på ungdomsskolen. Hun startet da på en tegnspråklig ungdomsskole, og gikk etter hvert videre til å begynne på en tegnspråklig videregående skole, hvor hun trivdes godt. Da Nora gikk på den tegnspråklige ungdomsskolen følte hun at hun fikk mye ut av det tegnspråklige og det sosiale, men at nivået på undervisningen var altfor lavt. Hun er ikke alene om å tro at det kommer av at det historisk sett har vært forventet for lite av døve elever, og at de hørende lærerne er for dårlig i tegnspråk til å undervise på det nivået som trengs (Herland, 2016, s. 128). Dette er både Horgar og Nyhus enige i at er et problem. Horgar skriver i sitt innlegg at kommunene må gjøre mer for at tegnspråk og døvemiljøet skal bli fremmet, og at de har mange døve lærere som kan stå fram som gode språkmodeller (Horgar, 2023). Nyhus skriver at de som blir ansatt som lærere i tegnspråk for døve barn i dag, ofte er hørende som bare har 30 studiepoeng i tegnspråk (Nyhus, 2012).

Hun var i mange år aktiv i døvemiljøet i Oslo, confirmerte seg i Oslo Døvekirke, dro flere ganger på leir, og var en del med i en studentforening for døve i Oslo. I voksen alder bruker hun nå både talespråk og tegnspråk, avhengig av hvem hun er med. Med familien foregår praten på tale, og hun støtter seg på CI, som hun mener fungerer greit med en mindre gruppe. Nora ser positive sider ved både det å være tilnærmet hørende og det å være døv. På grunn av kampen tidligere generasjoner med døve har tatt, for å sørge for like rettigheter og valgmuligheter, har Nora og andre døve i dag muligheten til å velge det studiet de ønsker ved hvilket som helst universitet eller høyskole, og dermed arbeide med det de vil (Herland, 2016, s. 135). I dag har 90% av døve i Norge CI (Nyhus, 2012). CI har åpnet enda flere muligheter for Nora og andre som henne, og i stedet for å må velge mellom enten norsk tale- eller tegnspråk, er mange døve i dag ikke bare tospråklig, men også flerspråklig.

Hvis man fortsetter å fokusere på at døve barn skal oppdras tospråklig, og skifter perspektivet til at CI bare er et hjelpemiddel, vil CI kanskje i stedet kunne lette på noen av problemene døve møter i samfunnet.

Foreldre melder at de vil ha mer informasjon om et både/og-tilbud for barna sine, men opplever å bli oppfordret til å velge bare en vei (Nyhus, 2012). Med mer samspill mellom flere instanser, som sykehus, skoler, psykologer, logopeder og tegnspråkopplæring, vil barn vokse opp med tilgang på to språk, som bare kan være positivt (Nyhus, 2012).

Med disse eksemplene ser man også at det er grunnlag for McIlroy og Storbeck sin ide om et blandingsperspektiv. Flere og flere døve er i dag tospråklig, som ses i disse eksemplene hvor Stian, Hilde, Gabrielle og Nora alle forteller at de bytter mellom tegnspråk og talespråk i hverdagen.

5. AVSLUTNING

Målet med denne oppgaven var å beskrive og eksemplifisere både det medisinske og det kulturelle perspektivet på døvhet, for så å se på om det finnes et grunnlag for et tredje blandingssyn.

Medisinsk perspektiv på døvhet ser på døvhet som noe som bør fikses med høreapparat, CI eller taleterapi. Dette er døvemiljøet imot, fordi de ser på det som en trussel mot tegnspråk og døvekultur. De sier heller at de er en kulturell og språklig minoritet. Dette blir kalt det kulturelle perspektivet. De siste årene har flere og flere døve i Norge valgt å få CI, og mange lever i dag som tospråklig med både norsk tegnspråk og norsk. Dette gir disse døve tilgang på to kulturer, både døvekulturen og den norske hørende kulturen. Det er også økt synlighet og kompetanse blant de hørende om hva det vil si å være døv, noe som har ført til mer forståelse, selv om det fortsatt er en vei å gå. Med utgangspunkt i artiklene til Baynton (2008) og McIlroy og Storbeck (2011), kan man se på eksempler på døves opplevelser og kultur i dag, og si at det finnes grunnlag for det tredje synet. Døves kultur er i stadig utvikling, og man kan se at flere er flerspråklig og flerkulturelle.

Referanseliste

Advokatfirmaet Nordhus & Aarø (2021). Hørselshemmedes diskrimineringsvern etter norsk og internasjonal rett. *Hørselshemmedes Landsforbund*. <https://www.hlf.no/slik-jobber-vi/prosjekter/diskrimineringsrapporten-2021>

Bauman, H-D. L. (2004). Audism: exploring the metaphysics of oppression. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9(2), s. 239 - 246. <https://doi.org/10.1093/deafed/enh025>

Bauman, H-D. L. & Murray, J. (2009). Reframing: From Hearing Loss to Deaf Gain. *Deaf Studies Digital journal*. 1(1), 1-9.
https://web.archive.org/web/20180411043653id_/http://dsdj.gallaudet.edu/assets/section/section2/entry19/DSDJ_entry19.pdf

Baynton, D. C. (2008). Beyond culture: Deaf Studies and the deaf body. I H.-D. L. Bauman (red.), *Open your eyes: Deaf Studies talking*, 293-313. University of Minnesota Press.

Evensen, M. S. (2023, 1. februar) Stian er døv: - Jeg har ikke hatt samme muligheter. Det gjør meg trist. *Kode24*. <https://www.kode24.no/artikkel/stian-er-dov-jeg-har-ikke-hatt-samme-muligheter-det-gjor-meg-trist/78358172>

Grønlie, S. M (2005). *Uten Hørsel? En bok om hørselshemming*. Fagbokforlaget.

Herland, H. (2016). *10 døve og hørselshemmede forteller*. Norges Døveforbund.

Hodge, G. (2013). How deafness may emerge as a disability as soacial interactions unfold. *Narrative inquiry in bioethics*, 3(3), s. 193 - 196. [10.1353/nib.2013.0056](https://doi.org/10.1353/nib.2013.0056)

Horgar, A. (2023, 21. februar). Trakassering og fobi mot døve. *Adressa*.
<https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/P4n81J/trakassering-og-fobi-mot-doeve>

"Kultur" (u. år). I *Norske Akademis Ordbok*. Hentet 13 mai 2024 fra <https://naob.no/ordbok/kultur>.

Lane, H. L. (2002). Do Deaf People Have A Disability? *Sign Language Studies*, 2 (4). 356-379. <https://doi.org/10.1353/sls.2002.0019>

Lid, I. M. (2023, 7. desember) Funksjonshemming. I *Store Norske Leksikon*.
<https://snl.no/funksjonshemming>

"Disability" (u. år). I *Merriam-Webster.com Dictionary*. Hentet 3 mai 2024 fra
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/disability>

McIlroy, G., & Storbeck, C. (2011). Development of Deaf Identity: An Ethnographic Study. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16(4), 494-511.
<https://doi.org/10.1093/deafed/enr017>

Monaghan, L. (2003). A World's Eye View: Deaf Cultures in Global Perspective. I Leila Monaghan, Constanze Schmalting, Karen Nakamura, & Graham H. Turner (Red.), *Many Ways to Be Deaf. International Variation in Deaf Communities*, 1-24. Gallaudet University Press.

NOU 2023:20 (2023). *Tegnspråk for livet - forslag til en helhetlig politikk for norsk tegnspråk. Kultur- og likestillingsdepartementet*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-20/id2984187/>

Nyhus, M. P (2012, 15. mai). Døve barn og språkutvikling - flere veier og ulike perspektiver. *Utdanningsforskning.no*. <https://utdanningsforskning.no/artikler/2012/dove-barn-og-sprakutvikling--flere-veier-og-ulike-perspektiver/>

Olkin, R. (2022). Conceptualizing disability: Three models of disability. *American Psychological Association*. <https://www.apa.org/ed/precollege/psychology-teacher-network/introductory-psychology/disability-models>

